

ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES

O'ZBEKISTONDA ILMIY TADQIQOTLAR:

DAVRIY ANJUMANLAR

DAVRIYLIGI: 2018 | 2022

2022
IYUN
№41

CONFERENCES.UZ

Toshkent shahar, Amir
Temur ko'chasi, pr.1, 2-uy.

+998 97 420 88 81

+998 94 404 00 00

www.tadqiqot.uz

www.conferences.uz

**ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР: ДАВРИЙ
АНЖУМАНЛАР:
1-ҚИСМ**

**НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
УЗБЕКИСТАНА: СЕРИЯ
КОНФЕРЕНЦИЙ:
ЧАСТЬ-1**

**NATIONAL RESEARCHES OF
UZBEKISTAN: CONFERENCES
SERIES:
PART-1**

ТОШКЕНТ-2022

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” [Тошкент; 2022]

“Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” мавзусидаги республика 41-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июнь 2022 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2022. - 31 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳтил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Ёшлар ишлари агентлиги ҳузуридаги ёшлар муаммоларини ўрганиш ва истиқболли кадрларни тайёрлаш институти)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЙЎНАЛИШИ

1. Bekchanov San'at Komilovich, X. Paluaniyazov O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA HUQUQIY SIYOSATNING DOLZARBLIGI	7
2. Бегалиев Искандарбек Хуршид ўғли, Азимхужаев Маҳмудхужа Мавлон ўғли ЖАЗОЛАРНИ ИЖРО ЭТИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШГА ОИД ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҚОНУНЧИЛИГИ ТАРИХИ.....	9
3. Бегалиев Искандарбек Хуршид ўғли, Холиқов Асилбек Тўлқинжон ўғли МАҲКУМЛАРНИ ИЖТИМОЙ МОСЛАШТИРИШДА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИН- СТИТУТЛАРИ БИЛАН ХАМКОРЛИКНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	12
4. Sodikov Jaxongir Ibragimjonovich JINOYAT QONUNI PRINSIPLARI TUSHUNCHASI VA O'ZIGA XOS JIHATLARI.....	14
5. Turg'anbayeva Indira, Norimmatova Sabohat HUQUQ SHAKLLARI	17
6. Abdullayev Fayzulla Abduqodir o'g'li, Qambaraliyev Muslimbek Xamidulla o'g'li BUGUNGI KUNDA CHORRAHALARDA YO'L-TRANSPORT HODISALARINING OLDINI OLISH BORASIDAGI AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISHLAR.....	19
7. Ш.Ж.Бурханова ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ЖАМОАТЧИЛИК ПАЛАТАСИНING НОРМА ИЖОДКОРЛИГИДА ТУТГАН ЎРНИ.....	21
8. Хасанбаев Сохибжон Абдушукур ўғли, Холиқов Асилбек Тўлқинжон ўғли ПРОБАЦИЯ ХИЗМАТИНИНГ ОЗОДЛИҚДАН МАҲРУМ ЭТИШ БИЛАН БОҒЛИҚ БЎЛМАГАН ЖАЗОЛАРНИ ИЖРО ЭТИШНИНГ МОҲИЯТИ.....	23
9. Шакиров Акмалжон Ахмаджон ўғли РЕАБИЛИТАЦИЯ АСОСЛАРИГА КЎРА ЖИНОЯТ ИШНИ ТУГАТИШГА ДОИР НОР- МАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	25
10. Самандаров Кудрат Базарбаевич МУЛКИЙ ЗАРАРНИ ҚОПЛАШДА МОЛ-МУЛКНИ ХАТЛАШ ТЕРГОВ ҲАРАКАТИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	27
11. Abdurakhmonova Mumtoza Fazliddin qizi THE CONSTITUTION IS THE ENEMY OF OUR HAPPINESS.....	29

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЙЎНАЛИШИ

О‘ЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASIDA HUQUQIY SIYOSATNING DOLZARBLIGI

Bekchanov San’at Komilovich

Qoraqalpoq davlat universiteti Yuridika fakulteti
Davlat boshqaruv huquqi yo‘nalishini 2-kurs magistranti

Ilmiy rahbari: yu.f.n. dots. X. Paluaniyazov

Telefon: +998(99) 960 74 76

Annotatsiya: Berilgan ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning quyida berilgan farmonlari hamda o‘zlarining “Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz” deb nomlanga asarlarida O‘zbekiston Respublikasida huquqiy siyosatning dolzarbligi yuzasidan bir nechta ahamiyatli jihatlari ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: Dolzarb, huquqiy, jamiyat, qonun, madaniyat, davlat, sud.

O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyev parlamentimiz jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish bo‘yicha yangi Milliy dasturni yaratishda bosh-qosh bo‘lishi maqsadga muvofiqligini ta’kidlar ekan, ushbu sohadagi ishlarni yanada rivojlantirish dolzarb masalalardan biri ekanligini juda ko‘p marotaba ta’kidlab kelmoqda.

Ana shulardan kelib chiqqan holda Prezidentimizning 09.01.2019-yildagi “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida” farmonlarida Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirib borish qonun ustuvorligini ta’minlash va qonuniylilikni mustahkamlashning eng muhim shartlaridan biri hisoblanishini, shu bilan birga, inson huquq va erkinliklariga hurmat munosabatini shakllantirishga, aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishga, jamiyatda fuqarolarning huquqiy savodxonligi darajasini oshirishga to‘sqinlik qiluvchi bir qator muammo va kamchiliklar saqlanib qolinganligini, xususan, huquqiy madaniyatni yuksaltirishda, eng avvalo, huquqiy ta’lim va tarbiya borasidagi ishlar tizimli va uzviy olib borilmayapganligini, uzoq yillar davomida bu masala huquqni muhofaza qiluvchi organlar va ayrim davlat organlarining ishi sifatida qarab kelinib, bunda oila, mahalla va fuqarolik jamiyati boshqa institutlarining ishtiroki yetarlicha ta’minlanmaganligini, yoshlarning huquqiy tarbiyasiga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi omillarga nisbatan huquqiy immunitetni shakllantirish, har bir shaxsda qonunlarga va odob-axloq qoidalariga hurmat, milliy qadriyatlarga sadoqat, huquqbuzarliklarga nisbatan murosasizlik hissini uyg‘otish ishiga kompleks tarzda yondashilmaganligi, aholining huquqiy bilimlari yetarli emasligi, shuningdek, davlat organlarining qonunga xilof qarorlari ustidan sudga shikoyat qilish imkoniyatidan deyarli foydalanmasligi mansabdor shaxslar tomonidan fuqarolarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini kamsitilishi holatlarining vujudga kelishiga sabab bo‘lishini takidlab o‘tdilar.

Prezidentimizning keyingi 19.05.2020-yildagi “Davlat huquqiy siyosatini amalga oshirishda adliya organlari va muassasalari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmonlarining 2-bobini 2-qismida Tadbirkorlar o‘rtasida mavjud muammolar va ularni hal etish bo‘yicha takliflar to‘g‘risida so‘rovlar o‘tkazish, xorijiy investorlarni jalb etgan holda tadbirkorlik faoliyatining dolzarb masalalari bo‘yicha matbuot anjumanlari o‘tkazish orqali tadbirkorlik subyektlari, xorijiy investorlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilishni ta’minlash bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish, shuningdek, qonunchilikni takomillashtirish bo‘yicha takliflar tayyorlash. 3-qismida esa Biznes jarayonlarini qayta boshqarish usullaridan foydalangan holda barcha davlat xizmatlarini taqdim etish jarayonlarini optimallashtirish, tartib, muddatlar va zarur hujjatlarni maksimal qisqartirish bilan talablarning dolzarbligini tahlil qilish. 9-qismida Vazirlik tizimidagi xodimlar, advokatlar va yuridik xizmat xodimlari uchun o‘quv dasturlarini qonunchilikdagi yangiliklar hamda mavzularni dolzarbligini hisobga olgan holda

muntazam ravishda yangilab borish bo'yicha va boshqa masalalar farmonida o'z aksini topgan.

Respublikamizda huquqiy siyosatning dolzarbligi yuzasidan ko'p sohalardan misollar keltirishimiz mumkin, bu bo'yicha Yurtboshimiz o'zlarining “Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz” deb nomlanga asarlarida aytib o'tganlarki, yani – Sud bo'yicha. Aslida sud nima qilishi kerak? Butun dunyoda sud yoki oqlov, yo qoralov hukmini chiqarishi shart. Tamom. Sud hukmining ortida kim turibdi – davlat turibdi, xalq turibdi. Shuning uchun sudyalarning vakolat muddatlarini uzaytirish orqali sudlarning chinakam mustaqilligini ta'minlash hamda xalqimiz kutayotgan adolatli qaror qabul qilishga har tamonlama qodir, mustahkam irodali, yuksak ma'naviy va kasbiy fazilatlariga ega bo'lgan sud xodimlari tarkibini shakllantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanishini takidlaganlar.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, Prezidentimizning “Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz” asarlarida qo'shimcha ravishda boshqa muhim vazifalar haqida yani – davlat xizmati, bandlikni ta'minlash, qishloq aholi punktlarida ichimlik suvi tarmoqlarini kengaytirish va modernizatsiya qilish dasturi, ixtisoslashgan tibbiy markazlar, bugun hayotimizning o'zi Konstitutsiyamizda ifodasini topgan eng asosiy maqsad – inson manfaatlarini har tomonlama ta'minlash masalasini va boshqa amalga oshirilishi kerak bo'lgan ishlar dolzarb vazifa qilib qo'yilmoqda hamda birin-ketin amalga oshirilmoqda. Yuqorida berilgan farmonlarida ham jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish va boshqalar haqida to'xtalib o'tganlar, umuman olgan Prezidentimizning barcha say-harakatlari yangi O'zbekistonni rivojlantirishga qaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh. M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. –T.: O'zbekiston, 2017. – 592 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 09.01.2019-yildagi PF-5618-son//<https://lex.uz/docs/-4149765>.
3. Huquqning dolzarbligi// <https://cyberleninka.ru/article/n/aholining-dolzarb-muammolarini-hal-etishda-huquqiy-ong-va-huquqiy-madaniyatning-o-rni>

ЖАЗОЛАРНИ ИЖРО ЭТИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШГА ОИД ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҚОНУНЧИЛИГИ ТАРИХИ

Бегалиев Искандарбек Хуршид ўғли
ИИВ Академияси курсанти
Азимхужаев Маҳмудхужа Мавлон ўғли
ИИВ Академияси курсанти
Тел. +99891-166-60-76

Аннотация. Мақолада жазоларни ижро этиш фаолиятини тартибга солишга оид жиноят-ижроия қонунчилиги тарихи борасида ҳуқуқшунос олимлар фикрлари ва қонунчиликдаги тарифлар асосида таҳлил қилиниб кўриб чиқилган.

Таянч тушунчалар: жазони ижро этиш муассасаси; маҳкум.

Мамлакатда жазони ижро этиш тизимини такомиллаштириш, маҳкумларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларининг ҳимоясини таъминлаш, қайта жиноят содир этилишининг олдини олиш мақсадида уларни ахлоқан тузатиш бўйича тарбиявий ишларнинг самарадорлигини ошириш юзасидан комплекс чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Шу билан бирга, жиноят-ижроия амалиётини ўрганиш натижалари маҳкумларнинг ҳуқуқларига риоя этиш, уларнинг шаъни ва қадр-қиммати ҳурмат қилинишини таъминлаш, келгусида жамиятга ижтимоий мослаштириш учун ахлоқан тарбиялаш ва меҳнатга ўргатишнинг шаффоф ва янада самарали ҳуқуқий механизмларини жорий этиш зарурлигидан далолат бермоқда.

Ҳуқуқшунос олимлар А. Саидов, Ж. Тошқуловларнинг қайд этишича, «ҳозирги Ўзбекистон ҳудудида давлат ва ҳуқуқнинг пайдо бўлганидан то бу ерда араблар ҳукмронлиги ўрнатилганга қадар бўлган давр қарийб икки минг йилни ташкил қилади. Лекин, афсуски, бу даврда ҳаракатда бўлган ҳуқуқий қоидалар, муассаса ҳақида биз етарлича маълумотга эга эмасмиз. Бунинг асосий сабаби ўша даврга оид ҳуқуқий манбаларнинг бизгача тўлиғича етиб келмаганлиги ва етиб келганларнинг ҳам атрофлича ўрганилмаганлигидир».

Фикримизча, бу ҳулоса бу ендашувга қўшилмаймиз чунки бу давргача ҳам жазоларни муқобиллаштирувчи муҳим қонун ҳужжати бўлган Авесто бўлган ва ушбу китобда белгиланган тартиб бўйича жазоларо ижро этилган. Сўз исботи сифатида ҳуқуқшунос олимлар А.А. Шодиев ва Қ.Р. Абдурасулова фикрича, Ўзбекистон тарихининг энг қадимги ёзма манбаси ҳисобланган зардуштийлик динининг муқаддас китоби “Авесто”да ҳам нодир маданий ёдгорлик сифатида қадимги тарихий давр ҳақида ноёб маълумотлар мавжуд, хусусан, “Авесто”нинг “Вандидот” номи билан аталган бобида сувдан фойдаланиш, жиноят ва жазо, оила ва никоҳ, мулк билан боғлиқ масалаларни тартибга солувчи қоидалар ўз аксини топган. “Бир кимсани уриб, ҳушидан айиргани оқибатида товон тўламоқдан саркашли қилган зўравоннинг топгуси жазоси аспаҳиха-ашатра (гуноҳкорларни жазоловчи асбоб) ва саравушчарана (муайян гуноҳлар содир бўлганида қўлланилган жазо қуроли) қамчилари билан йигирма мартадан калтакланиши” белгиланганлигини кўриш мумкин.

Профессор А.С. Якубов эса мамлакатимиз ҳудудида жиноят ва жазога оид дастлабки асосий ғояни Қуръони каримга асослангани ва ислом ҳуқуқи нормаларида ўз аксини топганлигини таъкидлайди.

Фикримизча, Қурони карим муқаддас китобимиз бу китоб барча дастлабки норматив ҳуқуқий ҳужжатлар асосидир. Ушбу даврдаги қози ва барча фикҳ уломалари албатта ушбу китобга тайанган ҳолад иш олиб бораганлар.

М.Ш. Юлдашевнинг фикрича, Қуръони карим нозил бўлган тарихий шароитни ҳисобга олсак, у муайян бир ҳудудда Давлат ва ҳуқуқнинг пайдо бўлиши билан боғлиқ бўлганлиги сабабли ўша даврдаги ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий муаммоларни тўла-тўқис ечишга қодир бўлган бўлиши мумкин. Аммо жамият ўзининг бир неча асрлик тарихий тараққиёт йўлини босиб ўтиб, бугунгидек ривожланган бир даврда ҳаётдаги ҳар бир масаланинг ечимини бу китобдан топа олмаслигимиз табиий, албатта.

Профессор А.Х. Саидовнинг таъкидлашича, Қуръони каримда фақат бир неча жиноят турлари, жумладан, ўғрилик, босқинчилик, қасддан одам ўлдириш, тан жароҳати етказиш, порахўрлик, зино, тухмат, жосуслик, исён, спиртли ичимликларни истғъмол қилиш, ота-

онанинг касддан ўз фарзандпарини ўлдириши, судхўрлик ҳақида сўз юритилган.

М.Ш. Юлдашевнинг фикрича, бу илохий китобдаги кўпгина сураларнинг катор оятларида шахс томонидан содир қилинган у ёки бу қилмиш Аллоҳ наздида жиноят саналиб, жазога сазовор бўлиши муқаррар эканлиги такрор ва такрор зикр этилган. Шу билан бирга, юқорида санаб ўтилган жиноятларнинг баъзи бирлари учун белгиланган қатъий жазо-ҳад ва қасос ёки товон ҳақида ҳам айтилган.

Ушбу олимлар фикрига қўшилган ҳолда Қурони карим муқаддас китобимизда 30 дан ортиқ жиноят учун жазолар белгиланиб ўтилганлигини маълум қиламиз.

Тарихдан маълумки, мамлакатамиз ҳудудида гоҳида яхлит, гоҳида бир-биридан мустақил тарзда фаолият кўрсатган давлат ёки давлатларнинг маъмурий бошқаруви, иш услублари-ю сиёсий тузуми узоқ йиллар давомида шариат қонунларига бўйсундирилган. Бинобарин, маҳкумнинг ахлоқан тузалишини узоқ кутгандан кўра, ўз даври учун оммага жуда тез таъсир қиладиган, керак бўлса қўрқув ва даҳшатга соладиган, жисмоний азоб-уқубат берадиган жазоларнинг самарасига кўпроқ эътибор қаратилган ва фойдаланилган. Жазонинг ижросини халқнинг кўзи олдида амалга ошириш каби қоидалар нафақат бизнинг мамлакатимиз жазолаш тизими тарихи билан, балки дунёдаги бошқа давлатларнинг жазони ижро этиш тизими тарихи билан ҳам боглиқ ўзига хос бўлган умумий хусусиятлар.

Юқоридаги фикр ва мулоҳазалардан шуни англаш мумкинки, жиноят ва жазо, хусусан, озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазони қўллаш ва уни ижро этиш масалаларига инсоният жуда қадимдан тўқнаш келган.

XVIII асрнинг охирига келиб Америка Қўшма Штатларининг Пенсильвания штатида истиқомат қилувчи обрўли квакерлар (христиан динининг Англия ва Америкада тарқалган бир мазҳабига мансуб кишилар) сектасига кирувчи бир гуруҳ амалиётчи- утопиячилар инсоният тарихида биринчи маротаба қамоқхона маконининг ташкилий масалаларига қаратилган жиддий назария билан чиқишди. Квакерларнинг ғоясига кўра, қамокда олгандан асосий мақсад маҳкумга ёлғизликда қилмишлари ҳақида ўйлаб кўриш ва пушаймон бўлиш имконини беришдир. Ушбу ғоя қамоқхоналар ҳақидаги илмга «пенитенциар тизим» атамасини олиб келди. Маҳбусларга яққа сақланишлари ва фикр-ўйларини бир жойга туплаш имкониятини яратиб бериш мақсадида квакерлар уларнинг ҳар бири алоҳида хоналарда сақланиб, уларни хонанинг ўзида бажарса бўладиган иш (асосан бу иш каноп лосини титиш) билан таъминлаш ва Библия муроаласи билан шуғулланиб ибодат қилишлари таклифини илгари суришган.

Ушбу жазо ижро этилиш ривожланиш тарихини А.А. Шодиев ва Қ.Абдурасуловлар куйидаги босқичларга бўлиб ўрганган. Шуни инобатга олиб, республика жиноят-ижроия тизимнинг ривожланиш даврини тўрта катта босқичга бўлишни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз.

Биринчи босқич – шариат қонунлари ва одат ҳуқуқи нормалари асосида жиноий жазоларни тайинлаш ва озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо ижросини таъминлаш жойи сифатида зиндонларидан фойдаланилган (Бухоро амирлиги, Қўқон ва Хива хонликлари) даврни ўз ичига олади.

Иккинчи босқич – озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо шариат судлари ва 1864 йил 20 ноябрда қабул қилинган “Жазолар тўғрисида”ги Низом асосида чор Россияси судлари томонидан белгиланган ва ижроси зиндонлар ҳамда махсус қурилган биноларда таъминланган чор Россияси ҳукмронлиги даври ҳисобланади. Бу даврда жазолаш тизими инсонпарварлик тамойилларига асосланмаган, балки унда жисмоний руҳий азоб-уқубат бериш ёки инсонни ҳаётдан маҳрум қилишнинг даҳшатли усулларида фойдаланиш етакчи ўрин тутган.

Учинчи босқич – жиноий жазо тизимида озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо ижросининг мақсади-маҳкумни ахлоқан тузатиши эканлиги ва унга нисбатан жисмоний ва маънавий азоб-уқубат етказмаслиги биринчи маротаба расман эътироф этилган. Ушбу босқичда жазонинг мазкур ижросини таъминловчи ихтисослашган давлат органлари тўла-тўқис шаклланиган, айти пайтда ушбу органлардан ташкил топган жазони ижро этиш тизимидан фойдаланиб, маълум бир давр оммавий қатағон сиёсати юргизилган собиқ Иттифоқ ҳукмронлиги даври.

Бу даврда барча ягона тизимга қамоқхоналарни бирлаштириш ва уларни бошқаришнинг яхлит тизимини шакллантириш мақсадида Туркистон АССР Халқ комиссарлари Кенгаши

томонидан бир қанча ҳуқуқий асослар яратилди ва қатор амалий чора-тадбирлар белгиланди. Жумладан, Туркистон Марказий Ижроия Қўмитасининг 1918 йил 13 декабрдаги қарори билан “Озодликдан маҳрум этиш жазо чораси ва уни ўташ тартиби тўғрисида”ги Муваққат йўриқнома қабул қилинди.

Ушбу муваққат йўриқнома озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазо ижросини таъминлашнинг ҳуқуқий асоси бўлган биринчи норматив ҳужжат эди. Кейинчалик 1961 йил 3 апрель кундаги ҳукумат қарори билан “Ахлоқ тузатиш-меҳнат колониялари ва қамоқхоналари ҳақида низом” ҳамда 1969 йилда “Ахлоқ-тузатиш меҳнат қонунчилиги асослари” ва “Дастлабки қамоққа олиш ҳақидаги низом”, ушбу меъёрий ҳужжатлар асосида эса 1970 йил “Ахлоқ тузатиш-меҳнат кодекси” қабул қилинди.

Тўртинчи босқич – (1991 й.) Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач фуқароларнинг ҳақ-ҳуқуқлари, кадр-қиммати, қонуний манфаатлари ҳурмат қилиниб, инсоннинг эъзозланиши давлат сиёсати даражасига кўтарилди.

Шу билан республика жиноят-ижроия тизими ривожланиш босқичининг 4-даври бошланди. Жумладан, жиноий жазони ижро этишга оид ҳуқуқ нормалари қонунчиликнинг халқаро меъёр ва стандартларига мувофиқлигига алоҳида эътибор қаратилиб, 1994 йилда Ўзбекистон Республикасининг Жиноят ва жиноятпроцессуал кодекслари, 1997 йил Жиноят-ижроия кодекси қабул қилинди. 2001 йил 29 августда жиноий жазоларнинг либераллаштирилиши муносабати билан “Ўзбекистон Республикаси Жиноят, Жиноят-процессуал ва Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодексига ўзгартириш ва қўшимчаларни киритиш тўғрисида”ги қонунининг қабул қилиниши алоҳида аҳамият касб этди. Унга кўра, Жиноят кодексининг қатор 125 Махсус сон моддаларида назарда тутилган ўлим жазоси бекор қилинди, 75% жиноят турлари оғир ва ўта оғир туридан ижтимоий хавфи катта бўлмаган ва унча оғир бўлмаган жиноятлар турларига ўтказилди. Шунингдек, содир этилган жиноят натижасида етказилган зарар жиноятчи томонидан тўлиқ қопланган тақдирда, судлар томонидан озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ жазоларни қўллаш амалиёти тугатилди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Авесто. Тарихий-адабий ёдгорлик / Асқар Мачкак ларжимаси. - Т., 2001 - Б. 121.
2. А. А. Шодиев, Қ. Р. Абдурасулова Ўзбекистонда жазони ижро этиш тизимини либераллаштириш босқичлари ва асосий йўналишлари. Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясининг ахборотномаси. — 2021. — махсус сон. -Б. 123.
3. Якубов А.С. Предпосылки уголовно-правовой реформы в Республике Узбекистан. - Т., 1994.-С.6.
4. М.Ш.Юлдашев. Озодликдан маҳрум қилиш жазосини ташкил этиш. ИИВ Академияси.Т. 2010.-Б 10.
5. Жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм: Дарслик / А.С. Якубов, Р. Кабулов ва бошқалар-Т.,2004.-Б 58.
6. Саидов А.Х. Основы мусульманского права. –Т.,1994. –Б. 60.
7. Абдулвахҳоб Ҳаллаф. «Услул фикх» (Ҳуқуқ масалалари) - Т 1997 -Б 107-108.
8. Мухтасар: (Шариат қонунларига қисқача шарҳ). Нашрга тайерловчилар. Р. Зоҳид, А. Деҳқон. - Т., 1994. -Б. 294.

МАҲКУМЛАРНИ ИЖТИМОИЙ МОСЛАШТИРИШДА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИНСТИТУТЛАРИ БИЛАН ХАМКОРЛИКНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Бегалиев Искандарбек Хуршид ўғли

ИИВ Академияси курсанти

Холиқов Асилбек Тўлқинжон ўғли

ИИВ Академияси курсанти

Тел. +99891-166-60-76

Аннотация. Мақолада жазони ижро этиш муассасаларини маҳкумларни озодликка тайёрлаш ва уларни жазони ўтаб бўлгандан сўнг иш билан таъминлаш борасида ҳуқуқшунос олимлар фикрлари ва қонунчиликдаги тарифлар асосида таҳлил қилиб кўриб чиқилган.

Таянч тушунчалар: жазони ижро этиш муассасаси; маҳкум; тараққиёт стратегияси; дастлабки ижтимоий-моддий ёрдам пакети.

Маълумки, миллий давлатчилигимиз тарихида илк бор шаҳарча, Фуқаролик жамиятининг муҳим бўғини бўлган қишлоқ, овул ва маҳалла фуқаролар йиғинлари ўзини ўзи бошқаришнинг ҳудудий бирликлари сифатида Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 105-моддасида мустаҳкамлаб қўйилди. Чунончи, Асосий Қомусимизнинг мазкур моддасига асосан, шаҳарча, қишлоқ ва овулларда, шунингдек улар таркибидаги маҳаллаларда ҳамда шаҳарлардаги маҳаллаларда фуқароларнинг йиғинлари ўзини ўзи бошқариш органлари ҳисобланади. Бошқача айтганда, «ҳудудий тамойил бўйича яшаш жойларида – шаҳар, қишлоқ, овул ва маҳаллаларда ташкил қилинадиган йиғин» сифатида эътироф этилди.

Албатта, фуқаролар жамияти институтининг ўзини ўзи бошқариш органи Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 105-моддасида мустаҳкамланганлиги давлат мустақиллиги ва сиёсий суверенитетга эришиш шароитида давлатчиликнинг миллий шакллари тиклаш, Ўзбекистон халқининг ижтимоий ҳаётидаги миллий анъаналар ва одатларидан янада тўлиқ фойдаланиш жараёнлари кузатилаётганлигидан дарак беради, ўзини ўзи бошқариш тизимининг энг қуйи маъмурий-ҳудудий бўлакларида ва маҳаллаларда жорий қилинганлиги масалага тўғри ёндашилганлигини кўрсатади. Айни пайтда мазкур соҳага оид муносабатларни такомиллаштириш учун конституциявий асос яратилганлигидан далолат беради.

Алоҳида таъкидлаш жоизки, 1993 йил 2 сентябрда илк маротаба қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги Қонунидан фарқли ўлароқ, 1999 йил 14 апрелда ҳамда 2013 йил 22 апрелда янги таҳрирда қабул қилинган қонунларда шаҳарча, қишлоқ, овул ва шаҳардаги маҳалла фуқаролар йиғинлари ҳамда шаҳарчадаги, қишлоқдаги ва овулдаги маҳалла фуқаролар йиғинининг ваколатлари алоҳида моддаларда белгиланди.

Демак, мамлакатимизда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг 4 та тури – шаҳарча, қишлоқ, овул ва маҳалла фуқаролар йиғинлари мавжудлигини ҳамда Г.Маликова тўғри таъкидлаганидек, ўзини ўзини бошқариш тизими икки поғонали эканлигини эътироф этиш лозим. Яъни биринчи поғона – шаҳарча, қишлоқ, овул фуқаролар йиғини ва шаҳардаги маҳалла фуқаролар йиғини бўлса, иккинчи поғона – шаҳарча, қишлоқ ва овулдаги маҳалла фуқаролар йиғинидан иборат¹. Айни пайтда республикаимизда 9116 та фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, шу жумладан 26 та шаҳарча, 101 та қишлоқ, 162 та овул, 8827 та маҳалла фуқаролар йиғинлари фаолият кўрсатмоқда.

Чунончи, Фуқаролик жамияти институтининг муҳим бўғини бўлган ўзини ўзи бошқариш органларининг ўзаро жазони ижро этиш муассасалари билан ҳамкорлиги тасирчан йўлга қўйилмаган. Ушбу орган билан агар жазони ижро этиш муассасасидан озод этилаётган шахснинг маълум сабабларга кўра аниқ турар жойи бўлмаса, жазони ижро этиш муассасаси маъмурияти унга яшаш жойи билан таъминлаш, доимий яшаш ёки вақтинча турган жойи бўйича рўйхатга олишга ҳамда ишга жойлаштиришга ёрдам беришни сўраб, шунингдек ногиронлиги бўлган шахсларни ёки оғир касалликларга чалинган шахсларни даволаш масалаларини олдиндан ҳал қилиш тўғрисида тегишли маҳаллий давлат ҳокимияти

1 Маликова Г.Р. Ўша манба. – Б.78.

органларига, ички ишлар органларига ва соғлиқни сақлаш муассасаларига илтимоснома юбориш каби масалаларда ўз ҳамкорлигини билдирса мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Ўзини ўзи бошқариш органи ва жазони ижро этиш муассасалари ёки органлари билан маҳкумларни озодликка ижтимоий мослаштиришда ҳамкорлигининг ўзига хос жиҳатлари қуйидагиларда номоён бўлади:

Биринчидан, маҳкумлар ва оилаларни даромад манбаларини, шу жумладан, томорка ерлардан фойдаланиш ҳамда даромадли меҳнатга бўлган интилиши ва эҳтиёжларини «хонадонбай» ўрганиш;

Иккинчидан, озодликдан маҳрум этиш жойларидан озод этилган шахсларни ижтимоий мослаштиришда маҳкумлар озодликка чиққандан сўнг ёки жазо ўтаётган даврда уларнинг оила аъзоларидан ишсиз ёшлар ва хотин-қизларининг муаммоларини ўрганиш орқали уларни касб-хунар ва тадбиркорликка ўргатувчи курсларга йўналтириш ва меҳнат фаолияти билан шуғулланишга амалий кўмаклашиш;

Учинчидан, озодликдан маҳрум этиш жойларидан озод этилган шахсларни ижтимоий мослаштиришда маҳкумлар ва оила аъзоларининг ўз мустақил фаолиятини (мисол тадбиркорлик) амалга оширишга тўсиқ бўлаётган (ер ажратиш, қурилиш учун рухсат бериш, турли хил фаолиятлар учун лицензия олиш, бўш бино ва ер майдонларини тадбиркорлик учун ажратиш, коммуникация тизимларига уланиш) муаммоларни тезкорлик билан ҳал этиш каби ишларда ҳамкорлиги ўзига хос хусусиятларидан ҳисобланади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Бойдадаев М. Ўзбекистонда ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти қурилиши ва бошқарув тизимининг шаклланиши ва такомиллашувининг ҳуқуқий асослари: Юрид. фанлар доктори .. диссертацияси. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши Академияси, 2001. – Б.209.

2. Джалилов Ш.И. Реформа местных органов государственной власти в Узбекистане (1990-1994 гг.): Дис...докт.юр.наук. – Ташкент: ТГЮИ, 1994. – С.221.

3. Хусанов А.Т. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва маҳаллий давлат ҳокимияти асослари: ҳуқуқий, ташкилий масалалар ва муаммолар: Юрид. фанлар доктори .. диссертацияси. – Тошкент: ТДЮИ, 1995. – Б.149.

4. Маликова Г.Р. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш институтининг конституциявий (ҳуқуқий) асосларини такомиллаштириш муаммолари: Юрид. фанлар доктори .. диссертацияси. – Тошкент: ТДЮИ, 2009. – Б.5.

5. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1993 й. – №9. – 322-м.

6. Ўзбекистон Республикасининг 1999 йил 14 апрелда янги таҳрирда қабул қилинган «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1999 й. – №5. – 110-м.; Ўзбекистон Республикасининг 2013 йил 22 апрелдаги ЎРҚ-350-сонли қонуни билан тасдиқланган янги таҳрирдаги «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2013 й. – №4. – 96-м. Маликова Г.Р. Ўша манба. – Б.78.

7. Ўзбекистон «Маҳалла» хайрия жамоат фонди республика бошқарувининг архив материалларидан. – Т., 2019.

JINOYAT QONUNI PRINSIPLARI TUSHUNCHASI VA O'ZIGA XOS JIHATLARI

Sodikov Jaxongir Ibragimjonovich,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Jinoyat qonunchiligini qo'llash nazariyasi
va amaliyoti fakulteti magistranti

Annotatsiya: Makur tezisda jinoyat qonunchiligi va jinoyat kodeksining prinsiplari va ularning qonunchilikdagi ahamiyatini, o'ziga xos xususiyatlarini batafsil tahlil qilishga bag'ishlangan. Har bir prinsipning umumiy va xususiy jihatlari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Prinsip tushunchasi, xalqaro huquq normalarida prinsiplarning ahamiyati, harakatlanish mexanizmi.

Inson qadrini ulug'lash bizning asosiy maqsadimizdir.
Sh.M.Mirziyoyev.

Jinoyat huquqi prinsiplari deganda, jinoyat qonunchiligidagi qoidalarining normativ asosini belgilab beruvchi jinoyat huquqi prinsiplarining yig'indisi tushuniladi. Jinoyat huquqi prinsiplarining tizimi Jinoyat kodeksining 3-moddasida mustahkamlangan bo'lib, unga ko'ra, Jinoyat kodeksi qonuniylik, fuqarolarning qonun oldida tengligi, demokratizm, insonparvarlik, odillik, ayb uchun javobgarlik, javobgarlikning muqarrarliligi prinsiplariga asoslanadi. Jinoyat huquqi prinsiplari deb, jinoyat huquqi yoxud uning alohida institutlari mazmunini izohlovchi, jinoyat huquqining normalarida belgilangan dastlabki asos hamda asosiy g'oyalar tushuniladi.

Prinsiplar deganda jinoyat qonunida belgilanib o'tilgan demokratik mamlakatning jinoyat-huquqiy siyosati mohiyatini hamda hozirgi yo'nalishlarini belgilaydigan, sodir etilgan jinoyat uchun javobgarlik masalalari, chegaralari va shakllari haqida ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, axloqiy, diniy shuningdek, huquqiy tasavvurlarini aks ettiradigan yetakchi g'oyalar hamda asosiy qoidalar tushuniladi.

Jinoyat kodeksidagi normalarning tizimi hamda jinoyat to'g'risidagi qonun hujjatlari o'zaro bir-biriga bog'liq hamda bir-birini belgilovchi huquqiy prinsiplardan tarshkil topadi. Jinoyat huquqi prinsiplarining vazifalari jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasidagi qonun chiqaruvchi, qonunni amalda qo'llovchi organlar va jamiyatdagi barcha fuqarolar uchun majburiy bo'lgan asosiy qoidalar jamlammasidir..

“Jinoyat to'g'risidagi qonun hujjatlarining huquqiy prinsiplari jinoyat-huquqiy normalarda mustahkamlangan va Jinoyat kodeksi vazifalaridan kelib chiqqan holda jinoiy javobgarlikning umumiy asoslarini, yo'nalishini va hajmini belgilovchi tayanch g'oyalardir”¹.

Jinoyat kodeksning vazifalaridan farqli o'laroq jinoyat to'g'risidagi qonun hujjatlarida prinsiplari jinoiy-huquqiy siyosatning yo'nalishini belgilamasadan, uni amalga oshirishning ayrim tayanch usullarini ko'rsatib beradi. Aynan Kodeksning vazifalari jinoyat to'g'risidagi qonun hujjatlarining xususiyatlari va prinsiplari tizimini belgilab beradi².

Jinoyat huquqi prinsiplari dastlab xalqaro huquq normalariga, xalqaro tashkilotlar tomonidan qabul qilingan hujjatlarga mos kelishililigi bilan jinoyat qonunidagi prinsiplar o'z navbatida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga mosligi hamda undagi normalardan kelib chiqishi kerak. Jinoyat huquqi prinsiplari jinoyat huquqi normalari uchun *fundamental asos* bo'lib xizmat qiladi, ya'ni jinoyat huquqi normalar jinoyat huquqi prinsiplaridan kelib chiqadi hamda ularga zid bo'lmasligi darkor. Ushbu prinsiplar huquq nazariyasida prinsip normalar deb ataladi. Jinoyat huquqi prinsiplari *bir-biriga bog'liq* tarzda zanjirsimon harakatda bo'lib, ulardan birining buzilishi o'z navbatida boshqa prinsiplarning buzilishiga olib keladi. Quyida jinoyat kodeksida mustahkamlab qo'yilgan prinsiplarni nazariy jihatdan tahlil qilib olishimiz joiz:

1 Rustambayev M.X. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. Tom 1. Jinoyat haqida ta'limot. Darslik. 2-nashr, to'ldirilgan va qayta ishlangan – T.: O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018. 20 b

2 O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga sharh(qayta ishlangan va to'ldirilgan nashr. 2016 yil 1-noyabr-gacha bo'lgan o'zgartirish va qo'shimchalar bilan) maxsus qism / M.Rustamboyev – Toshkent “Adolat” 2016.

Jinoyat huquqi prinsiplari *obyektiv* va *subyektiv* belgilarga ega.

Prinsiplarning obyektiv belgisi - jinoyat huquqi prinsiplarining jinoyat huquqi normalari bilan mustahkamlanganligi va huquqiy faoliyatning asosi bo‘lib xizmat qilishida ifodalanadi.

Prinsiplarning subyektiv belgisi - jinoyat huquqi prinsiplarining alohida subyektlar: qonun chiqaruvchi va huquqni qo‘llovchi organlar, shuningdek, fuqarolar tomonidan individual ongli qabul qilib olinishi bilan bog‘liqdir.

Prinsiplarning subyektiv mohiyati ularning umumtartibga soluvchi ahamiyatga ega ekanligini bildirib, shaxslarni o‘z qilmish (xatti-harakat)larini boshqara olishlariga undaydi.

Jinoyat huquqi prinsiplari jinoyat qonunchiligini “qo‘llash” borasida jinoyat huquqi uchun asosiy qoidalarni belgilab beradi.

Jinoyat huquqi prinsiplarining “*harakatlanish mexanizmi*” jinoyat qonunlarini qo‘llovchi shaxslar (surishtiruvchi, tergovchi, prokuror, sudya) orqali amalga oshiriladi.

Jinoyat huquqi prinsiplari buzilganda bunday buzilishlarni bartaraf etish hamda prinsiplarning buzilishiga olib kelgan g‘ayriqonuniy qaror va xatti-harakatlarni bekor qilish uchun davlat nazorati (sud, prokuratura organlari nazorati) harakatga keladi.

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida belgilangan prinsiplar:

birinchidan, jinoyat qonunining asosiy prinsiplariga e‘tiborni qaratish;

ikkinchidan, jinoyat huquqi prinsiplarining mohiyati, harakati hamda ularning jinoyat huquqi normalari bilan aloqasini chuqurroq o‘rganish;

uchinchidan, u yoki bu prinsiplarning ma‘lum bir huquq sohasiga taalluqliligi borasidagi bahslarning oldini olish imkonini beradi.

Jinoyat huquqi prinsiplari O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan, qonunning ustuvorligi, ijtimoiy adolat, insonparvarlik, demokratizm, fuqarolarning tengligi, umuminsoniy qadriyatlar va umume’tirof etilgan xalqaro huquq normalarining ustuvorligi kabi prinsiplarga asoslanadi hamda ulardan kelib chiqadi. Ayni paytda jinoyat huquqining har bir prinsipi ushbu huquq sohasining tartibga solish uslubi va bajaradigan vazifalari bilan aloqador hamdir.

Qonunda prinsiplarning mustahkamlanganligi ularga *umummajburiylik xususiyatini* beradi, binobarin, prinsiplar kishilar ongiga ta’sir ko‘rsatish omillari sifatida qonun chiqarish va huquqni qo‘llash faoliyatini yanada rivojlantirish uchun huquqiy zamin bo‘lib xizmat qiladi.

Barcha prinsiplarning yig‘indisi demokratik jinoyat huquqining chinakam mohiyatini ifodalaydigan ichki o‘zaro mufoviqlashtirilgan qoidalarning yaxlit tizimini tashkil etadi.

Jinoyat huquqi prinsiplari tizimi deganda jinoyat qonunchiligidagi qoidalarning normativ asosini belgilab beruvchi jinoyat huquqi prinsiplarining yig‘indisi tushuniladi.

Prinsiplar tizimi jinoyat huquqining markaziy jinoyat-huquqiy masalasi hisoblangan jinoyat va jazo toifalarini o‘zida mujassamlashtiradi. Tizimga kiradigan barcha prinsiplarning ahamiyati o‘zaro tengdir. Zero, ularning har biri mustaqil mohiyatga ega bo‘lib, davlatning jinoyat-huquqiy (jinoyatchilikka qarshi kurash sohasidagi) siyosatini amalga oshirishi uchun zarur bo‘lgan vazifalarni bajaradi. Jinoyat huquqining har bir prinsipi mustaqil mazmunga ega bo‘lsada, ular bir-biri bilan bog‘liq bo‘lgan, yagona tizimdan tashkil topgan prinsiplar majmuidan iboratdir. Ularda O‘zbekistonning jinoyat-huquqiy siyosati o‘z ifodasini topgan.

Jinoyat huquqi prinsiplari fuqarolarga qonun bilan yuklatilgan vazifalarni amalga oshirishga bevosita ta’sir etadi. Qonunda asosiy yetakchi g‘oyalarning e‘lon qilinishi hamda unga normativ mohiyatni berish axloq tuzatish va ogohlantirish vazifalarini bajarish majburiyatini yuklaydi. Prinsiplar tizimi Jinoyat kodeksining Umumiy hamda Maxsus qismlari normalaridagi jinoyat huquqiga oid muayyan muammolarni hal qilish asosi hamda boshlang‘ich nuqtasi bo‘lishi bilan birga, jinoyat huquqiga oid muayyan munosabatlar doirasida jinoyat qonunining muhofazalovchi hamda tartibga soluvchi vazifalarini bajarish imkonini beradi. Jinoyat kodeksi normalarida mazkur prinsiplarning mavjudligi jamiyatdagi huquqiy munosabatlarni tartibga solib turadi. Zero, ular jinoyat va jazoga nisbatan nafaqat hozirgi va tarixiy davrda qabul qilingan huquqiy qarshlarni aks ettiradi, balki jinoyat huquqiga oid munosabatlarga qaratilgan umuniy talablarni ham o‘zida mujassamlashtiradi. Demak, huquqiy prinsiplar tizimiga nafaqat fuqarolar, balki jinoyat huquqiga oid qoidalarni qo‘llash vakolati berilgan davlat organlariga ham ta’sir ko‘rsatish vazifasi yuklatilgan.

Normativ prinsiplarning fuqarolarga ogohlantirish yo‘li bilan ta’sir o‘tkazishi huquqiy ongini jinoyat qonuni ko‘rsatmalarining buzilishiga yo‘l qo‘ymaslik to‘g‘risidagi e‘tiqod darjasida tarbiyalash, ularga nafaqat avlat va jamiyat manfaatlarini, birinchi navbatda, o‘z manfaatlaridan

kelib chiqqan holda rioya qilish zarurligi maqsadiga egadir. Har kim o'zgaralar manfaati, huquq va erkinliklarini hurmat qilmas ekan, davlat tomonidan kafolatlangan inson va fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash mumkin emas. Davlatning huquqiy siyosati negizlarini ifodalaydigan yetkchi g'oyalarning jinoyat qonuni normalarida mustahkamlanishi fuqarolarning taqiqlar va ko'rsatmalarga to'g'ri munosabatda bo'lishiga yordam beribgina qolmay, balki ularning jinoyatchilikka qarshi kurashishda jinoyat huquqiga oid siyosatning mohiyatini tushunib yetishlariga ham ko'maklashadi.

Jinoyat huquqiga oid ko'rsatmalarni qo'llash vakolatlaria ega bo'lgan davlat idoralarining mansabdor shaxslariga normativ prinsiplarning ta'siri ular faoliyatida Jinoyat kodeksida O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlaria kafolatlangan fuqarolarning huquq va manfaatlariga barcha choralar bilan roya qilishni, o'z xizmtz majburiyatlarini bajarishda shaxsiy ma'suliyat va talabchanlik tuyg'ularini oshirish maqsadini qo'yadi.

Qonun chiqaruvchining o'zi ham huquqiy prinsiplar tizimiga rioya qilib ish ko'rishi lozim. Jinoyat to'g'risidagi qonunchilikni rivojlantirish yangi jinoyat qonunlarini qabul qilish va amaldagi jinoyat huquqiga oid ko'rsatmalarni o'zgartirish, bekor qilish, davlatchilik rivojining obyektiv ehtiyojlarini bilan hamisha bog'liq bo'lishi shart. Biroq, ayni paytda, qonun chiqaruvchi mazkur ehtiyojlarni prinsiplarda aks etgan yetakchi g'oyalar va qoidalar bilan tenglashtirishi lozim, chunki jinoyat va jinoyatchilikni bekor qilish qonunda mustahkamlangan asosiy qoidalarining huquqiy ko'rsatmalariga zid kelmasligi kerak. Mazkur talabga ko'ra, jinoyat huquqi prinsiplari normalarda mustahkamlangani bois, qonun chiqaruvchining o'zi ham ularga rioya qilishi zarur bo'ladi.

Xulosa qilar ekanmiz inson huquqlari masalasi davlatning faqat ichki masalasi bo'lmagan, xalqaro ahamiyatga egadir. Inson huquqlarini ta'minlashda xalqaro tashkilotlar, ular tomonidan qabul qilingan hujjatlar alohida rol o'ynaydi. Lekin har bir shaxs, inson asosan biror-bir mamlakat hududida yashaydi va ko'pincha ma'lum mamlakatning fuqarosi hisoblanadi. Shuning uchun alohida shaxslar, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlashda davlat markaziy o'rinda turadi. Davlat buning uchun, eng avvalo, insonlarning huquqini ta'minlovchi huquq tizimini yaratadi. Ya'ni inson huquqlarini ta'minlovchi huquq tizimi milliy huquq tizimining tarkibiy qismi hisoblanadi. Mamlakatimizda inson huquqlarini ta'minlovchi milliy huquq tizimida O'zbekiston Konstitutsiyasi alohida o'rin tutadi. Shu bois ham jinoyat huquqida prinsiplarning o'z ahamiyatining kasb etishini inobatga olgan holda ushbu tizimdagi protsessul jarayonlarni asosiy qomusimiz bo'lmish konsititusiyada asos qilib belgilanishini ifodalashimiz mumkindir. Zero, jinoyat huquqi prinsiplar tizimi jinoyat to'g'risidagi qonun hujjatlarining demokratik mohiyatini aks ettiradi va shu bilan birga huquqni qo'llash amaliyotining barqarorligi va yaxlitligini ta'minlashga xizmat qiladi, bu bilan qonun chiqaruvchi tomonidan ayrim jinoyat-huquqiy me'yorlarni o'zgartirish, qo'shimchalar kiritish, bekor qilishning hamda vakolatli davlat organlari tomonidan ularni qo'llashning rahbariy asoslarini belgilab beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Rustambayev M.X. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. Tom 1. Jinoyat haqida ta'limot. Darslik. 2-nashr, to'ldirilgan va qayta ishlangan – T.: O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018. 20-bet.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga sharh(qayta ishlangan va to'ldirilgan nashr. 2016 yil 1-noyabrgacha bo'lgan o'zgartirish va qo'shimchalar bilan) maxsus qism / M.Rustamboyev – Toshkent “Adolat” 2016-yil.

HUQUQ SHAKLLARI

Turg'anbayeva Indira

Xorazm viloyati Gurlan tumani

24-maktabning huquq va tarbiya fani o'qituvchisi

Norimmatova Sabohat

30-maktabning huquq va tarbiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada, huquq shakllarining paydo bo'lishi va huquqning shakllari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: huquq, shakl, huquqiy odat, huquqiy pretsedent, normativ-huquqiy hujjat va normativ shartnomalar, mulkchilik shakllari, moddiy shart-sharoitlar.

Qadim zamonlardan buyon jamiyat rivojlanishi oqibatida odamlarda davlat va huquq masalalariga munosabat o'zgarib bordi va bu hamma vaqt dolzarb masala bo'lib kelmoqda. Jamiyat rivojlanishi bilan davlat va huquq shakllari ham birgalikda rivojlanib, o'zgarib bordi. O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng uning davlat va huquq shakllari tubdan o'zgardi. Shuni qayd qilish lozimki, huquqning manbai tushunchasini uni tashqi ifodalash shakli nuqtai nazardan tahlil qiladigan bo'lsak, huquq normalari davlat yoki shu davlatning, xalqining, biron bir sinfnining yoki guruhning manfaatlarini ifodalovchi ma'lum bir siyosiy kuchning erkini qonun darajasiga ko'tarilgan ifodasidir. O'zbekistonda huquq normalari xalq manfaatlarini ifodalovchi, xalqqa xizmat qiladigan, xalqning erk – irodasini ifodalovchi qonun darajasiga ko'tarilgan normalardir.

Huquq shaklining ahamiyati, davlatdagi huquqiy tartibning darajasi va sifatiga bog'liq, faqat ularni o'ziga «tortib turadi», lekin, u «kerak bo'lmaganda» harakatsiz qoldiradi. Huquq tartibotining oyoqqa turishi va mustahkamlanishida huquqning barcha shakllari ishtirok etadi. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va ma'naviy islohotlar mustahkam huquqiy zaminga tayangan, qat'iy davlat siyosatini ta'minlash mexanizimini vujudga keltirmoqda. Shu bois davlat tuzilishi, demokratik siyosiy tuzilishning mavjud bo'lishi, huquqiy munosabatlar oqilona tizimining tashkil etilishi ko'p jihatdan mamlakatimizdagi huquqiy institutlarning faoliyatiga bog'liqdir.

Huquqda shakl kategoriyasi ikki ma'noni bildiradi: ya'ni bir tomondan, huquqiy shaklni; ikkinchi tomondan, huquqning o'z shaklini qamrab oladi.

1. Huquqiy shakl – barcha huquqiy voqelikdir. Bu yerda iqtisodiy, siyosiy turmush va boshqa munosabatlar bilan bilvosita bog'liq bo'lgan huquqiy hodisalar haqida so'z yuritiladi. Shaklning huquqiy (yuridik) tushunchasi, huquqning (yoki har qanday huquqiy hodisaning) barcha ijtimoiy tuzilma, jarayon va munosabatlar bilan aloqasi ochilgandagina qo'llanadi.

2. Huquqning shakli bu huquqning alohida hodisa sifatidagi shakli bo'lib, u faqat huquqning mazmuni bilangina o'zaro bog'lanadi. Uning vazifasi huquq mazmunini tartibga solishdan iborat.

Yuridik adabiyotlarda e'tirof etilishicha, huquqning manbasi deganda, umumiy ma'noda huquqning ifoda etilish shakli tushuniladi. Huquqiy hodisa sifatida huquqning manbasini uch xil ma'noda tushunish mumkin: moddiy ma'noda – bu jamiyatdagi mulkchilik shakllari, moddiy shart-sharoitlar, jamiyat a'zolarining qiziqishlari va manfaatlari; mafkuraviy ma'noda – bu turli huquqiy mafkura va ta'limotlar, huquqiy ong; maxsus yuridik ma'noda – bu huquqning shakllari.¹ Huquq tushunchasida maxsus huquqiy mazmunnigina emas, balki uning mavjud bo'lishining ichki shaklini ham tushunmoq lozim. Huquqning manbalari (shakllari) tushuncha sifatida huquqning davlat bilan bog'liqligini bevosita ifodalaydi. Agar huquqning mazmuni bo'lib umumiy yurish-turish qoidalari yig'indisi hisoblansa, uning ichki shakli har bir alohida huquq normasining tashkil topish usullari va barcha huquq normalarining bir tizimga birlashishidir, uning tashqi shakli yoki huquqning manbasi esa, davlat erkini o'ziga xos hujjatlashtirish, shakllantirish usullari yig'indisidir. Huquqning manbasi tushunchasini uni tashqi ifodalash shakli nuqtai nazaridan tahlil qilganda, normalar hokimiyat tepasida turgan, xalqning, biror-bir sinfnining yoki guruhning manfaatlarini ifodalovchi ma'lum bir siyosiy kuchning erkining qonun darajasiga ko'tarilgan ifodasidir. Davlat hokimiyatini tashkil qiladigan va huquqni yaratadigan kuch sifatida maydonga chiqadigan jamiyatning moddiy shart-sharoiti, moddiy ma'noda huquqning manbasi tushunchasini anglatadi.

¹ N.Saburov, Sh.Saydullayev. Davlat va huquq nazariyasi.-T.: TDYUI, 2011.- 171 bet.

Shakl doimo mazmunga ega bo‘lishi kerak, agar u mazmunga ega bo‘lmasa, o‘z qadr – qimmatini yo‘qotadi.

Xulq-atvor qoidasi huquqiy normaga aylanishi uchun ma‘lum yuridik shakl olishi kerak. Natijada qonun chiqaruvchi organning irodasi bajarilishi majburiy bo‘lgan muayyan huquqiy hujjatda o‘z ifodasini topadi.

Huquq manbalarini quyidagi uch asosiy turi mavjud:

- ✓ huquqiy odat;
- ✓ huquqiy pretsedent;
- ✓ normativ-huquqiy hujjat va normativ shartnomalar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. N.Saburov. Davlat va huquq nazariyasi. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. – T.; TDYUI. 2008. 165 b.
2. www.tsil.uz
3. www.lex.uz

BUGUNGI KUNDA CHORRAHALARDA YO‘L-TRANSPORT HODISALARINING OLDINI OLISH BORASIDAGI AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISHLAR

Abdullayev Fayzulla Abduqodir o‘g‘li

Ma‘muriy huquq kafedrası o‘qituvchisi

Qambaraliyev Muslimbek Xamidulla o‘g‘li

IIV Akademiyasi kursanti

Тел. +99899 826-99-16

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda chorrahalarda yo‘l-transport hodisalarining oldini olish borasidagi amalga oshirilayotgan ishlar, ularning jamiyat hayotidagi ahamiyati va o‘rni haqida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar. Avtomobil, yo‘l harakati qoidalari, harakat xavfsizligi, qoidabuzarlik.

Bugun dunyo shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir paytda, insonlarning transport vositalariga bo‘lgan ehtiyoji yanada ortayotganligi tabiiy holdir. Transport vositalarining insonlarga qulayligi va uzog‘ini yaqin qilishi bilan birga, undan foydalanishda xavfsizligiga rioya etmaslik insonlar hayoti, sog‘lig‘iga hamda mol-mulkining jiddiy ziyon yetkazayotganligi achinarli hol, albatta. Mana shunday holatlarning ko‘pchiligi chorrahalarda vujudga kelmoqda. Chorralarda vujudga keladigan yo‘l-transport hodisalari insonlar, jamiyat va davlatga turli ko‘rinishdagi salbiy holatlarni yuzaga keltirmoqda. Ularning oldini olish va sodir etilishini minimallashtirishga qaratilgan turli chora-tadbirlarini davlatimizning qonunchilikdagi islohotlarida ham o‘z aksini topgandir. Shunday holatlardan yana biri bu 2022-yil 4-aprel kunda „Avtomobil yo‘llarida inson xavfsizligini ishonchli ta‘minlash va o‘lim holatlarini keskin kamaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.” PQ-190-son bilan yangi normativ-huquqiy hujjat qabul qilindi. Unga asosan mamlakatimizda so‘nggi yillarda yo‘l harakati xavfsizligini ta‘minlash tizimini takomillashtirish sohasida keng qamrovli tashkiliy-amaliy ishlar amalga oshirilishi belgilandi. Tuman (shahar) hokimliklariga o‘z hududlaridagi avtomobil yo‘llarida yo‘l harakati qoidalari buzilishini qayd etuvchi maxsus avtomatlashtirilgan foto va video dasturiy-texnik vositalarini o‘rnatish huquqi beriladi. Mazkur dasturiy-texnik vositalar orqali qayd etilgan qoidabuzarliklar uchun jarima summasining 30 foizi bevosita tuman (shahar) mahalliy budjetiga yo‘naltiriladi hamda ushbu mablag‘lar yo‘l harakatini raqamlashtirish, yo‘l infratuzilmasini rivojlantirish, belgilandi. Shuningdek, ushbu qarorning 1-ilovasida - doimiy ravishda yo‘l harakati xavfsizligi sohasidagi ilg‘or xorijiy tajribalarni o‘rganish asosiy vazifalardan qilib belgilandi. Bu kabi islohotlar yo‘llarda xavfsiz harakatni tashkil etish va insonlar hayoti, sog‘lig‘ini hamda mulkining zarar ko‘rishining oldini olish maqsadida amalga oshirilmog‘da. Bugun shu kabi holatlardan chorrahalarda sodir etilayotgan YTHlar, o‘zining dolzarbligi bilan ajralib turadi. Unga ta‘rif berilganda quydagicha; Chorraha – yo‘llarning o‘zaro bir sathda kesishadigan, tutashadigan va ayriladigan joyi. Chorraha chegarasi uning markazidan qatnov qismlari oxiridagi qarama-qarshi tomonlarning eng uzoq burilish joylarini tutashtiruvchi tasavvur qilinadigan chiziqlar bilan aniqlanadi. Chorralarda xavfsizlikni ta‘minlashga e‘tibor berilmog‘da ammo shunga qaramasdan YTHlar soni hanuz kamayganicha yo‘q. Chorralardagi yo‘l-transport hodisalari ko‘pincha chorrahaga kirishda yoki chiqishda vujudga keladi [1].

Chorradagi murakkab vaziyat odatda quyidagi sabablarga ko‘ra yuzaga keladi:

- baxtsiz hodisa bo‘lsa;
- agar qatnov qismi torayib ketsa va bir nechta oqimlardan chiqqan avtomobillar bitta bo‘lakda tiklansa;
- Kesilgan yo‘l 8 yoki undan ortiq bo‘lakka ega.
- Chorrahaning orqasida keng piyodalar o‘tish joyi mavjud.
- Yo‘llar 90 daraja burchak ostida kesilmaydi.
- Yo‘lning markazida ko‘rinishni cheklaydigan piyoda yoki ajratuvchi chiziq mavjud.
- Chorrahaning burchagida bino, to‘siq yoki ko‘rinishni cheklaydigan boshqa ob‘ekt joylashgan.
- Chorraha nostandart shaklga ega va haydovchi uning chegaralari qayerdaligini aniqlay olmaydi [2].

Aksariyat chorralarda svetofor rejimi shunday yo‘naltirilganki, sizning yo‘nalishingizdan sariq signal yoqilganda, boshqalar qizil rangda yonadi. Shunday qilib, «o‘z vaqtida sariq rangda

tormozlashga vaqtlari bo‘lmagan» barcha haydovchilarga chorrahadan o‘tish uchun bir necha soniya vaqt beriladi. Bu shunchaki erkinlik, avval sariq haydashga odatlangan haydovchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchiga olib keladi va keyin ularni qizil svetofor bilan to‘xtatib bo‘lmaydi [3].

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, yurtimizda olib borilayotgan siyosat va bugungi zamon talabi shuni ko‘rsatadiki, yo‘llarda harakat xavfsizligini ta‘minlash shuning bilan birga inson hayoti uning sog‘lig‘i, mol-mulkining muhofaza etilishi, davlat organlarining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Bugun „Inson qadrini ulg‘lash” shiori ostida nafaqat davlat organlari balki har bir davlatimiz fuqarolari yurtimiz ravnaqi yo‘lidan bunyodkorlik ishlarini amalga oshirishi lozim [4].

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2022-yil 12 apreldagi “Yo‘l harakati qoidalarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 172-son-qarori. Toshkent-2022.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 4-apreldagi “Avtomobil yo‘llarida inson xavfsizligini ishonchli ta‘minlash va o‘lim holatlarini keskin kamaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-190-son qarori. Toshkent- 2022.
3. S.M. Kodirov, K.M. Nazarov. “Yo‘l-transport xodisalari tahlili”. Oliy o‘quv yurtlari uchun o‘quv qo‘llanmasi. Toshkent-2002.
4. Q.X. Azizov. “Harakat xavfsizligi asoslari”. O‘quv qo‘llanma. Toshkent-2009 yil.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ЖАМОАТЧИЛИК ПАЛАТАСИНING НОРМА ИЖОДКОРЛИГИДА ТУТГАН ЎРНИ.

Ш.Ж.Бурханова

Қорақалпоқ Давлат Университети,
Инсон ҳуқуқлари, давлат ҳуқуқи ва
бошқарув кафедраси стажёр-ўқувчиси

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикасида жамоатчилик палатасининг норма ижодкорлигида тутган ўрни ва Жамоатчилик палатасининг норма ижодкорлиги жараёнидаги иштироки масаласи МДХ давлатлари ва хорижий тажриба мисолида очиб берилган.

Калит сўзлар: норма ижодкорлиги, жамоатчилик палатаси, фуқаролик жамияти, жамоатчилик назорати, жамоатчилик экспертизаси.

Юртимизда демократик янгиланишлар, хусусан, сўз эркинлиги, журналист ва блогерларнинг эркин фаолият юритиши ва ижод қилишлари давлат ва жамият бошқарувида жамоатчиликнинг иштироки кўламини кенгайтормоқда.

Бугунги кунда норма ижодкорлигини такомиллаштириш мақсадида аҳолининг давлат ва жамият ишларини бошқаришдаги иштироки кўламини кенгайтириш, сўз эркинлигини таъминлаш, шахс–жамият–давлат ўртасида самарали яқин ҳамкорликни ўрнатиш, жамоатчилик назоратига оид яхлит механизмни шакллантириш бўйича ягона институционал тузилма ташкил этиш мақсадга мувофиқ эди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев томонидан 2020 йил 25 январдаги Парламентга Мурожаатида “Ислохотларнинг амалий натижадорлигини оширишда, жойларда янги ташаббусларни илгари суришда аҳолимизнинг янада фаолроқ, янада ташаббускор бўлишига эришмоғимиз лозим¹” деб таъкидлаганди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 16 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Жамоатчилик палатасини ташкил этиш тўғрисида”ги Фармони² давлат ва жамоатчиликнинг самарали ҳамкорлигини йўлга қўйишда муҳим ҳуқуқий кадам бўлди.

Эндиликда Жамоатчилик палатаси мамлакатимиз тараққиёти ҳамда халқимизнинг фаровонлиги йўлида мамлакатимизни ҳар томонлама ривожлантиришга қаратилган саъй-ҳаракатларини қўллаб-қувватлаш, давлат ва жамоатчилик ўртасида энг мақбул мулоқотни йўлга қўяди. Бошқача айтганда, жамоатчилик ва давлат ўртасида ўзига хос бирлаштирувчи “кўприк” вазифасини ўтайди³.

Жамоатчилик палатасининг норма ижодкорлиги жараёнидаги иштироки масаласи кўплаб илмий ишларда учрайди. МДХ давлатларида бу масала нисбатан кўпроқ ўрганилган.

И.Дерен ва Л.Лазарева таъкидлашича, Жамоатчилик палатаси мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг энг муҳим масалаларини ҳал этишда фуқаролар ва жамоат бирлашмаларининг иштирокининг янги шакли бўлиб, у ҳали шаклланиш даврида давом этмоқда⁴.

Ушбу фикрга қўшилган ҳолда таъкидлаш мумкинки, бугунги кунда 10 мингдан ортиқ нодавлат ноtijорат ташкилотлари⁵ салоҳиятидан норма ижодкорлигини жамоатчилик

1 <https://uza.uz/uz/posts/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyevning-oliy-25-01-2020>

2 Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 17.04.2020 й., 06/20/5980/0450-сон

3 Сайдуллаев Ш.А. Жамият – ислохотлар ташаббускори. // 2020 йил 15 июль. Халқ сўзи 14-сон.

4 Дерен Иванна Ивановна, Лазарева Лариса Владимировна Исследование роли Общественной палаты Российской Федерации в Общественной экспертизе нормотворчества // Вестник Самарского юридического института. 2019. №3 (34). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/issledovanie-rol-i-obschestvennoy-palaty-rossiyskoy-federatsii-v-obschestvennoy-ekspertize-normotvorchestva> (дата обращения: 29.04.2021).

5 Наримонов Бекзод НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОКАЗАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ УСЛУГ НЕГОСУДАРСТВЕННЫМ НЕКОММЕРЧЕСКИМ ОРГАНИЗАЦИЯМ В УЗБЕКИСТАНЕ // Review of law sciences. 2020. № Спецвыпуск. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-voprosy-sovershenstvovaniya-okazaniya-gosudarstvennyh-uslug-negosudarstvennym-nekommercheskim-organizatsiyam-v> (дата обращения: 29.04.2021).

экспертизасини амалга оширишда такомиллаштириш муҳим аҳамиятга эга. Бу борада, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтларининг саъй-ҳаракатларини бирлаштириб турадиган Жамоат палатаси нодавлат нотижорат ташкилотлари вакилликдан кўп жиҳатдан фарқ қилади.

Муҳим масалалардан бири, хорижда қонунни парламентда депутатлар томонидан муҳокама қилинишидан олдин “нолинчи” ўқиш деб атайдиган механизм, яъни Жамоатчилик палатасига ўта долзарб масалаларга доир норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаларини жамоатчилик экспертизасидан ўтказиш, уларни жамоатчилик билан маслаҳатлашув ва эшитувлари асосида такомиллаштиришга кўмаклашиш вазифаси юклатиламоқда. Бу янгилик халқ ташаббуси билан халқчил қонунлар билан қабул қилинишига олиб келши шубҳасиз.

Хорижий тажрибага эътибор берсак, Жамоатчилик палатаси ва шу каби функцияни амалга оширувчи ташкилотлар кўп йиллик тарихга эга. Шу билан бирга, бу ҳали ҳам янги фуқаролик жамияти институти бўлиб, унинг ривожланиши учун барча давлатларга хос ва мос умумий рецепт йўқ. Ҳар бир ривожланган давлат кенг жамоатчилик иштироки ва жамоатчилик назоратини тўғри йўлга қўйиш орқали ўз мақсадига эришганлигини кузатиш мумкин.

“Жамоатчилик кенгаши” концепциясининг энг кенг қамровли таърифи **Халқаро нотижорат ҳуқуқ маркази**¹ томонидан берилган. Унга кўра мазкур тузилмаларга хос умумий хусусият расмий тузилишга жамоатчилик ташаббусларини ифода этиш, ўзаро маслаҳатлашув натижасида давлат бошқарувини амалга оширишга таъсир кўрсатишга ваколат берилган расмий тузилишга эга институтни тушунишимиз мумкин.

Европада илк жамоатчилик кенгашлари XX асрнинг бошларида у ёки бу шаклда вужудга кела бошланиб, Кенгаш вакиллари жамоатчилик ташаббусларини ифода этиш, давлат бошқарувини амалга оширишга таъсир кўрсатган. Фарб давлатларида жамоатчиликнинг давлат ва жамият бошқарувида фаол иштироки кучайиши таъсирида кейинчалик жамоатчилик назорати институти шаклланди. Бугунги кунда **80 дан ортиқ мамлакатларда** жамоат палаталари ва уларнинг аналоглари ташкил этилган. Улар айрим давлатларда конституциявий маслаҳат органи бўлса, айримларида маслаҳат органлари мақомига эга.

Юқоридагилардан хулоса қилиб айтиш зарурки, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Жамоатчилик палатаси мақомини конституциявий мақом даражасига кўтариш ва унинг раиси ва ўринбосарлари, ҳудудий жамоатчилик палаталари раиси ва ўринбосарларини дахлсизлиги ва мустақиллигини қонунчиликда аниқ белгилаш муҳим масала саналади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 17.04.2020 й., 06/20/5980/0450-сон
2. Сайдуллаев Ш.А. Жамият – ислохотлар ташаббускори. // 2020 йил 15 июль. Халқ сўзи 14-сон.
3. Дерен Иванна Ивановна, Лазарева Лариса Владимировна Исследование роли Общественной палаты Российской Федерации в Общественной экспертизе нормотворчества // Вестник Самарского юридического института. 2019. №3(34). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/issledovanie-rol-i-obschestvennoy-palaty-rossiyskoy-federatsii-v-obschestvennoy-ekspertize-normotvorchestva> (дата обращения: 29.04.2021).
4. Наримонов Бекзод Некоторые вопросы совершенствования оказания государственных услуг негосударственным некоммерческим организациям в Узбекистане // Review of law sciences. 2020 <https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-voprosy-sovershenstvovaniya-okazaniya-gosudarstvennyh-nekommercheskim-organizatsiyam>
5. Нариманов Б. А. Нодавлат нотижорат ташкилотлари тарихи ва назарий ҳуқуқий асослари // «Ҳуқуқий тадқиқотлар» электрон журнали. – 2020. – Т. 8. – №. 5.
6. <https://uza.uz/uz/posts/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>

¹ Нариманов Б. А. НОДАВЛАТ НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАРИ ТАРИХИ ВА НАЗАРИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ // «Ҳуқуқий тадқиқотлар» электрон журнали. – 2020. – Т. 8. – №. 5.

ПРОБАЦИЯ ХИЗМАТИНИНГ ОЗОДЛИКДАН МАХРУМ ЭТИШ БИЛАН БОҒЛИҚ БЎЛМАГАН ЖАЗОЛАРНИ ИЖРО ЭТИШНИНГ МОҲИЯТИ

Хасанбаев Соҳибжон Абдушукур ўғли
ИИВ Академияси курсанти
Холиқов Асилбек Тўлқинжон ўғли
ИИВ Академияси курсанти
Тел. +99891-166-60-76

Аннотация. Мақолада Пробация хизматининг озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларни ижро этишда жазони ўтаб бўлгандан сўнг иш билан таъминлаш борасида ҳуқуқшунос олимлар фикрлари ва қонунчиликдаги тарифлар асосида таҳлил қилиб кўриб чиқилган.

Таянч тушунчалар: пробация хизмати; электрон браслет; дастлабки ижтимоий-моддий ёрдам пакети.

Сўнгги йилларда мамлакатимизда жазони ижро этиш тизимини такомиллаштириш, қайта жиноят содир этилишининг олдини олиш мақсадида маҳкумларни ахлоқан тузатиш ва ижтимоий мослаштириш ишларининг самарадорлигини ошириш юзасидан комплекс чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 7 ноябрдаги «Жиноят-ижроия қонунчилигини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 4006-сон қарори асосида Пробация хизмати ташкил этилиб, 2019 йил 1 январдан эътиборан ўз фаолиятини бошлаган.

Пробация ўзи нима? у қандай хизмат деган саволлар туғулади албатта. Пробация хизмати илк бор 1887-йилда Англия жорий этилган. Ҳозирда кўплаб ривожланган мамлакатларда шундай хизмат фаолият юритади.

Ҳуқуқшунос Маҳмадали Исмоилов фикрича, Пробация “синов” деган маънони англатиб, халқаро амалиётда озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларнинг ижро этилишини таъминлаш ва назоратини олиб бориш билан шуғулланади. Яъни, суд ҳукми ёки ажрими билан озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларга ҳукм қилинган шахслар томонидан жазонинг ижро этилишини таъминлайди.

Шунингдек, Пробация хизмати ва тегишлича унинг ҳудудий бўлинмалари 2019 йил 1 январдан бошлаб ўз фаолиятини олиб бормоқда. Пробация бўлинмаларига ички ишлар органларининг озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларни ижро этиш бўйича фаолиятини бошқа давлат органлари ва ташкилотлари, шунингдек, жамоат тузилмалари билан ўзаро ҳамкорликда самарали ташкил этиш, шартли ҳукм қилинган ва жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилинган шахсларнинг ҳуқ-атвори устидан таъсирчан назоратни амалга ошириш;

назорат остидагилар, шунингдек, жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилган вояга етмаганларнинг ижтимоий мослашуви ва ишга жойлашишига, шу жумладан, уларнинг касбий тайёргарлиги бўйича тадбирларни ташкил этиш орқали ҳар томонлама амалий кўмаклашиш;

назорат остидагиларнинг қайта жиноят содир этиш хавфини аниқлаш ва бунга йўл қўймаслик бўйича профилактик чора-тадбирларни амалга ошириш, уларнинг шахсини ижтимоий-психологик портретни тузган ҳолда ўрганиш каби муҳим вазифалар белгилаб берилди.

Бундан ташқари, пробация хизмати ички ишлар органларининг озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларни ижро этиш инспекциясидан фарқли ўлароқ, мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотлар, энг аввало, инсон, унинг манфаатлари, ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишни таъминлаш учун хизмат қилмоқда. Тобора равнақ топиб бораётган юртимизда азалдан инсонпарварлик тамойиллари, инсон шаъни ва қадр қиммати олий масала сифатида баҳоланган.

Шунингдек, пробация бўлинмалари назорати остидаги шахсларни ижтимоий мослаштириш, уларга ҳуқуқий ва психологик ёрдамни таъминлаш мақсадида йўл хариталари ва дастурлар ишлаб чиқилди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Бандлик

ва меҳнат муносабатлари вазирлиги, Ўзбекистон Ёшлар ишлари агентлиги ҳамда Ички ишлар вазирлигининг Қўшма қарорлар қабул қилинди. Назорат остидаги шахсларни касбга йўналтириш ва ўқитиш мақсадида Пробация хизмати, «Интилиш» нодавлат-нотижорат Республика ахборот-таълим маркази ва Ўзбекистон Ёшлар иттифоқининг Қўшма қарори қабул қилиниб, бу борада амалга оширилиши лозим бўлган муҳим вазифалар белгилаб олинди.

Пробация бўлинмалари назоратида турган ёшлар ўртасида ички ишлар органларининг бошқа соҳавий хизматлари, Ёшлар ишлари агентлиги, бандликка кўмаклашиш марказлари, хотин-қизлар кўмиталари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва бошқа жамоатчилик тузилмалари билан ҳамкорликда профилактик тадбирлар амалга оширилди.

Жумладан, Ёшлар ишлари агентлиги жойлардаги кенгашлари билан ҳамкорликда «Синовдан юксалишга қатъий қадам» шиори остида ўтказилган турли спорт мусобақалари ёрдамида адашган ёшларни тарбиялаш, уларнинг дунёқарашида Ватанга бўлган муҳаббат, ҳалоллик ва поклик каби фазилатларни кучайтиришга эришилди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 08.11.2018 й., 07/18/4006/2166-сон, 13.12.2018 й., 06/18/5597/2300-сон; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.12.2021 й., 06/21/27/1116-сон, 15.04.2022 й., 07/22/207/0310-сон [Электрон манба]. Кириш йўли: <https://lex.uz/ru/docs/4045443> (Мурожаат қилинган сана: 21.05.2022).

2. <https://iiv.uz/oz/news/probatsiya-xizmati-dastlabki-bir-yillik-faoliyat-natijalari--va-kelgusidagi-rejalar?ysclid=I4lhhy5pnt372628119>.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 7 ноябрдаги «Жиноят-ижроия қонунчилигини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 4006-сон қарори. [Электрон манба]. Кириш йўли: <https://lex.uz/ru/docs/4045443> (Мурожаат қилинган сана: 21.02.2022).

РЕАБИЛИТАЦИЯ АСОСЛАРИГА КЎРА ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШГА ДОИР НОРМАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Шакиров Акмалжон Ахмаджон ўғли,
Бош прокуратура академияси
магистратураси тингловчиси

Аннотация: Мазкур мақолада реабилитация асосларига кўра жиноят ишини тугатиш институтини қўллаш муаммоларининг мазмун-моҳиятини ёритиш, суд-тергов амалиётида айблилик масаласини ҳал қилмай жиноят ишини тугатиш институтини қўллашнинг ҳуқуқий асослари, айблилик масаласини ҳал қилмай жиноят ишини тугатиш институтини такомиллаштириш масалалари, айблилик масаласини ҳал қилмай жиноят ишини тугатиш институтини қўллаш муаммолари бўйича ривожланган хорижий давлатлар тажрибаси таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: реабилитация, жиноят ишини тугатиш, гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи, жабрланувчи.

Ўзбекистон учун мустақиллик ундаги халқларнинг ўз тақдирини, ривожланиш йўлини белгилаш, ҳуқуқий демократик давлат қуриш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш имкониятларини берди. Албатта, ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятининг мақсади инсон ҳуқуқ ва эркинликлари имкон қадар тўла таъминлашдан иборат экан, давлатимиз сиёсатида жиноятчиликка қарши курашиш фаолияти инсон фаровонлигини мустаҳкамлашга қаратилган. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев куйидагича таъкидлаганлар “Инсон манфаатларини ҳар томонлама таъминлаш енг долзарб вазифа сифатида қаралиши лозим” [1].

Бинобарин, бугунги кунда фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини тўлақонли ҳимоя қилиш мақсадида суд ва ҳуқуқни муҳофаза қиливчи органларни фуқароларни ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишдаги фаолиятини самарадорлигини оширишга доир кўшимча бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Бевосита бу борада, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги [2] Фармонида суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини таъминлаш, одил судловга эришиш даражасини ошириш орқали фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини янада ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш давлат сиёсатининг асосий устувор йўналиши сифатида белгиланди. Жумладан, мамлакат тараққиётининг кафолати давлат ва жамиятнинг барча тармоқларини ривожлантиришга қаратилган кенг қамровли ислохотларни амалга оширишда намоён бўлади. Айнан шу нуқтаи назардан, давлатимиз раҳбари томонидан 2022-йил 28-январдаги “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт Стратегияси тўғрисида”ги фармонининг қабул қилиниши давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини ривожлантиришнинг устувор йўналишларини белгилаб берди ва уларни босқичма-босқич амалга оширишга замин яратди. Мазкур Тараққиёт стратегиясида “жиноят, жиноят-процессуал ва жиноят ижроия қонунчилигини такомиллаштириш сиёсатини изчил давом эттириш, жиноий жазолар ва уларни ижро этиш тизимида инсонпарварлик тамойилини кенг жорий этиш” [3] каби устувор вазифалар белгилаб берилди.

Албатта, жиноят-процесси жараёнида реабилитация муҳим институт ҳисобланади. Яъни асосиз жиноий тақибга учраган шахсларни олдинги ҳуқуқларини тиклаш ва уларга етказилган моддий ва маънавий зарарларни тўлақонли қоплаш муҳим ҳисобланади. Чунки, жиноят-процесси жараёнида ҳеч бир фуқарони асосиз жиноий жавобгарликка тортиш мумкин эмас, ҳамда унинг мол-мулкига зиён етказилиши инсон ҳуқуқларини тўлақонли таминланмаётганидан далолат беради. Шунинг учун ҳам жиноят-процесси жараёнида реабилитация қилиш институти жуда муҳим ҳисобланади.

Реабилитацияни турли ҳуқуқшунос олимлар турли таърифлар бериб ўтишган булардан, У.А.Тухташевнинг фикрича, реабилитация айбсиз шахснинг қонунга зид равишда жиноий жавобгарликка тортилиши, озодликдан маҳрум этилиши ва бошқа чеклашлар натижасида бузилган ҳуқуқлари қайта тикланиши ва келгуси фаолияти учун тўсқинлик қиладиган барча

омилларнинг бекор қилинишидир [4]. Шунингдек, яна бир ҳуқуқшунос Н.Э.Шалумова эса, шахсга қонунда белгиланган кафолатлардан фойдаланиб, шахснинг қилган мурожаати асосида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва суд органларининг жиноят ишига асоссиз ёки қонунга зид равишда жалб этилган шахсларнинг бузилган ҳуқуқ ва эркинликларини қайта тиклаш ва уларга етказилган мулкӣй ва маънавий зарарни қоплашга қаратилган процессуал ва ташкилий фаолият [5] дея таъриф берган.

Бинобарин, реабилитациянинг мулкӣй ва бошқа оқибатлари мавжуд бўлиб, улар Ўзбекистон Республикаси Жиноят - процессуал кодекси 302 - моддасида белгиланган бўлиб шахс қонунга хилоф равишда ушлаб туриш, унга нисбатан эҳтиёт чораси сифатида қамокда сақлаб туриш қўлланилгани, шунингдек, шахс ишда айбланувчи тариқасида иштирок этишга жалб қилингани оқибатида ўз касбий мавқеи ёки вазифасидан ноқонуний равишда четлаштирилгани ёки тиббӣй муассасага жойлаштирилгани сабаб шахс кўрган мулкӣй зарарни ундиришни талаб қилиш ҳуқуқига эга. Ушбу ҳолатларда Жиноят - процессуал кодексининг 310-моддасига кўра реабилитация этилган шахснинг касбий мавқеини қайта тиклаш, нафақа олиши ҳамда уй - жойдан фойдаланиш каби бошқа ҳуқуқлари ҳам тўла қайта тикланади [6].

Шахс реабилитация этилишида зарари қоплаш тўғрисидаги қонун ҳужжатларига кўра, агар асоссиз мулкӣй ёки маънавий зарар кўрса, унга нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқӣй нормалар ўзига хос юридик ҳимоя қилиш ҳамда шахснинг давлат ва давлат органлари билан оммавий - ҳуқуқӣй муносабатларини моҳиятини белгилаб бериш каби принциплар ётади. Хорижий давлатлар ҳуқуқӣй тизимларида жавобгарлик хусусияти ва даражасини, жиноий таъқиб орқали етказилган зарарни қоплаш тўғрисидаги даъво тушса, судьялар, айбловчилар, терговчиларнинг дахлсизлик даражасини белгилаб беради. Асосан континентал ҳуқуқда, яъни роман-герман типига мансуб давлатларда реабилитация этиладиган шахсга нисбатан зарарни қоплаш ишлаб чиқилган тизим ҳисобланади.

Жамият ҳуқуқӣй онг ривожланар экан, процессуал ҳаракатлар натижасида гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи ва маҳкумларга етказилган барча турдаги зарарни давлат томонидан қоплаш, шахснинг аввалги мавқеини тўлалигича қайта тиклаш зарурати реабилитация этишга оид белгиланган нормани кенг қамровда ўрганишни ва янги давр талабига хос тадбиқ этилишни тақозо этмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ш.М.Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимидаги маърузаси “Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини юрт тараққиёти ва халқ фаровонлиги гарови” 07.12.2017 // www.google.ru;
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2018 йил 14 майдаги ПҚ-3723-сон қарори // URL: <https://lex.uz/docs/3735818>
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.01.2022 йилдаги “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт Стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармони // <http://lex.uz/docs/3050491>
4. Уголовный процесс Общая часть: Учебной пособие в 2-х частях Часть II. / Автор-составитель У.А.Тухташева. –Т., 2007. – С. 311.
5. Шалумова Н.Э. Проблемы организации работы правоохранительных и судебных органов по реабилитации: Автореф.Дис.... канд. Юрид. Наук. – Екатеринбург, 2007. – С. 9.
6. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1995 й., 2-сон. // URL: <https://lex.uz/docs/111460>

МУЛКИЙ ЗАРАРНИ ҚОПЛАШДА МОЛ-МУЛКНИ ХАТЛАШ ТЕРГОВ ХАРАКАТИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.

Самандаров Кудрат Базарбаевич
Ўзбекистон Республикаси Ички
ишлар вазирлиги, подполковниги

АННОТАЦИЯ: Мақолада жиноят процессуал кодекси талаблари асосида амалга ошириладиган мулкний зарарни қоплашда мол-мулкни хатлаш тергов ҳаракатининг назарий тушунчалари ва унинг бугунги кундаги амалиётдаги мавжуд муаммолар ва уларни ечимлари юзасидан муаллиф фикрлари баён этилган. Шунингдек, қонунчиликдаги мавжуд бўшлиқларни тўлдириш бўйича таклиф ва тавсиялар берилган.

КАЛИТ Сўзлар: хатлаш, терговчи, суриштирувчи, омонат дафтарча, зарар, мол-мулк, баённома, далиллар, миқдор.

Бугунги кунда мафкура, сиёсат, ҳуқуқ кабиларга нисбатан қарашлар, нафақат қарашлар балки устқурма сифатида уларнинг туб моҳияти тубдан ўзгариб бориши баробарида бу соҳада моддий ва процессуал ҳуқуқ нормаларни янада такомиллаштириш мақсадида ривожланган давлатларнинг қонунчилиги ўрганилиб, умум эътироф этилган халқаро ҳуқуқ нормалари ва принциплар миллий қонунчилигимизга сингдирилиб, амалдаги қонун ҳужжатларида етказилган руҳий ва жисмоний азоблар учун фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик белгиланади.

Хусусан, маънавий зарар миқдорини аниқлаш суд амалиётида учраб турадиган мунозарали масалалардан биридир, чунки уни аниқлашда мавжуд нормаларни қўллаш амалиёти ҳар хил.

Маънавий зарар миқдорини белгилаш борасидаги суд амалиётини кўрадиган бўлсак, судлар томонидан даъвогарлар такдим этаётган даъво аризасида маънавий зарарни қоплашни сўраган миқдордан жуда кам миқдорда қаноатлантирилаётганлигини кўриш мумкин. Ушбу жараёнга таъсир қиладиган омиллар тўғрисида гапирганда, айтиш мумкинки, бир тарафдан бу борадаги қонун ҳужжатлари такомиллашмаган, иккинчи тарафдан тегишли Олий суд Пленуми қарори қуйи судларга бу борада мукамал тушунтириш бермаган. Шу сабабдан ҳам маънавий зарарни ундириш билан боғлиқ ягона амалиёт шаклланмаган.

Бу борада зарарни ундиришда амалга ошириладиган мол-мулкни хатлаш тушунчасига эътибор қаратиш лозим.

Мулкни хатлаш бу (ЎЗРда) - мол-мулкни рўйхатга олиш ва уни тасарруф этиш ман этилганлигини эълон қилиш, зарур ҳолларда эса, мол-мулкдан фойдаланиш ҳуқуқини чеклаш, уни олиб қўйиш ва сақлашга топшириш. Фуқаролик процессида Мулкни хатлаш суд ҳал қилув қарорларини ижро қилиш босқичида, даъвони таъминлашнинг бир чораси сифатида қўлланилади. Жиноят процессуал қонунчилигида эса, фуқаровий даъволарни таъминлаш мақсадида терговчи ҳам Мулкни хатлаши мумкин. Бундай пайтда баённома тузилиб, унинг нусхаси тилхат асосида мулк эгасига берилади. Мулк хатлангач, унинг эгаси: мулкни сотиб юбориш, совға қилиш, алмаштириш, гаровга қўйиш каби ҳуқуқлардан маҳрум бўлади. Мулкни хатлаш далолатнома орқали расмийлаштирилади [1].

Далолатномада: у тузилган вақт ва жойи, суд ижрочисининг, далолатнома тузилишида иштирок этган шахсларнинг исм-шарифлари, Мулкни хатлаш учун асослар, ундирувчи ва қарздорнинг исм-шарифлари, мулк ҳақидаги маълумотнома, унинг тавсифи ва қиймати, мулкни сақлашга берилган шахснинг номи, Мулкни хатлаш жараёнида қатнашган шахсларнинг эътирозлари ва шу кабилар кўрсатилади. Далолатномага суд ижрочиси, қарздор ва далолатнома тузилишида иштирок этган шахслар имзо чекади.

Мулкни хатлаш жараёнида суд ижрочиси ноқонуний хатти-ҳаракатлар қилган (мас, қонун бўйича хатлаш мумкин бўлмаган мулкни рўйхатга олган) бўлса, манфаатдор шахслар судга шикоят билан мурожаат қилишлари мумкин[2].

Жиноят процессуал қонунчилигига кўра ҳукмнинг фуқаровий даъвога ва бошқа мулкний ундиришларга доир қисмининг ижросини таъминлаш учун суриштирувчи, терговчи ёки суд гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи ва фуқаровий жавобгарнинг мол-мулкни хатлаши шарт. Ашёвий далил деб эътироф этилган мол-мулкни ўзлаштиришнинг, харж қилиб юборишнинг, яширишнинг, йўқ қилиб ташлашнинг ёки шикастлантиришнинг олдини

олиш мақсадида ушбу мол-мулк ҳам хатланади [3].

Хатлаш тергов ҳаракатини оширишда терар жойлар ёки яшаш учун мўлжалланмаган жойлар, мулк шаклидан қатъи назар, давлатга хоинлик қилиш, конституциявий тузумга, Ўзбекистон Республикаси Президентига тажовуз қилиш, терроризм, қўпоровчилик жиноятлари содир этиш учун фойдаланилган ёхуд бу жиноятлар қасддан одам ўлдириш, босқинчилик, талончилик ёки бошқа оғир, ўта оғир жиноятлар билан боғлиқ бўлган ҳолларда - бу жойлар хатланади [4].

Шахсга тегишли омонат дафтарчаларини олиб қўйиш билан бир вақтда, тегишли банкларга банкларда очилган депозит ҳисоб варақлардаги маблағларни хатлаш тўғрисидаги қарор нусхаси ҳам юборилади [5].

Хатлаш тўғрисидаги қарорнинг матнида иш юритувдаги жиноят ишининг рақами, қонунчилик ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда эса — жиноят ишидан келиб чиқадиган фуқаролик ишининг рақами кўрсатилади.

Содир этилган жиноят иши бўйича мулкый зарарни ундириш учун мол-мулкни хатлаш тарбининг тушунчаларини амалиёт таҳлилига эътибор қаратилса, бу бора бир қанча амалга оширилиши лозим бўлган ишлар мавжудлигини кўриш мумкин.

Жиноят-процессуал қонунчилигида хатланиши мумкин бўлган объектлар тўлиқ кўрсатилмаган, жумладан транспорт воситасини хатлаш тарби ҳам мустаҳкамланмаган. Бу борада мол-мулкни хатлаш тўғрисидаги моддаларга хатланиши мумкин бўлган объектларнинг турларини, уларни хатлашни истисно этиши мумкин бўлган ҳолатларни, шунингдек электрон маблағларни хатлаш чоралари бўйича бир қанча ўзгартиришлар киритиш тавсия этилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси. 1994 йил 22 сентябрь. <https://lex.uz/docs/111460>
2. Раҳмонкулов А. Х., Миразов Д. М. Дастлабки тергов: Дарслик. – Т., 2012. – 507 б.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 18 апрелдаги «Ички ишлар органларининг жиноятларни тергов қилиш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-2898-сон Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2017. – № 17. – 290-м.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Суриштирув институти такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги 2017 йил 6 сентябрь ЎРҚ-442-сон Қонуни // Халқ сўзи. – 2017. – 7 сент.
5. Ўзбекистон Республикасининг жиноят процесси: Дарслик / Б.А.Миренский, А. Х. Раҳманкулов, Д. М. Миразов ва бошқ. – Т., 2012. – 607 б.

THE CONSTITUTION IS THE ENEMY OF OUR HAPPINESS

Abdurakhmonova Mumtoza Fazliddin qizi

A student of the 110th group of Andizhan college of law

Phone number: +998902098224

E-mail: abduraxmonovamumtii1303@gmail.com

Annotation: This article deals with the history of the Constitution of the Republic of Uzbekistan, the first legal step towards the creation of the Constitution, the socio-political features of society, the main criteria for its development.

Keywords: citizen, Constitution of the Republic of Uzbekistan, society, development, criteria.

Before talking about the history of the Constitution of the Republic of Uzbekistan, «What is the Constitution?» It is expedient to answer the question.

Constitution (Latin «Constitution» - structure, order) - the basic law of the state. It determines the structure of the state, the system of government and administration, their powers and procedures, the electoral system, the rights and freedoms of citizens, the relationship between society and the individual, as well as the judiciary and the relationship between state and society.

The term «constitution» was known in ancient Rome (the law known as the imperial constitution). Amir Temur's Tuzuklar was a special form of constitutional document typical of the civilizations of the East and Asia. Along with Sharia law, he had a strong influence on the fate of the peoples of Central Asia. Looking at the complex and important and at the same time glorious history of the creation of our Basic Law, we are convinced that the Constitution of the Republic of Uzbekistan is the result of our people's long-term pursuit of independence.

First of all, the construction of the constitutional «building» is based on three thousand years of experience of national statehood. Today's Uzbekistan embodies the ancient Khorezm and Sogdiana, the Karakhanids, Khorezmshahs, Amir Temur and Timurids, the Uzbek khanates, our enlightened ancestors, the historical traditions of our people and its centuries-old dream of an independent state.

In addition, based on our interests and aspirations, our Constitution is based on the advanced constitutional experience of 97 countries, East and West, South and North.

In this regard, the 10 most important historical events in the preparation, discussion, adoption and implementation of the first Constitution of Sovereign Uzbekistan should not be forgotten. After all, the history of the Constitution is an integral part of the struggle for independence. The first legal step in drafting a constitution is to give Uzbek the status of a state language. Although the word «Constitution» has been used in different times and in different senses, today it has a higher legal force, forms the basis of existing laws and regulations, changes and the addition of additions represents a fundamental law that is strictly controlled. The Constitution is the main symbol of the rule of law. It reflects the sociopolitical features of society, the main criteria for its development, the main directions of domestic and foreign policy of the country.

The fact that the Constitution is the legal basis and criterion for the social development of a country is clearly reflected in its functions. One of the main functions of the Constitution is to ensure succession in the development of statehood. In this regard, it should be noted that even if we take the rules of attention to the family or attitude to parents, which are enshrined in our constitution, it is universally recognized in the minds of our people as part of our centuries-old traditions, is an example of how our customs are reflected in our Constitution. As for the political function of the Constitution, it is expressed in the regulation of the social order of society, as well as in defining a certain legal framework for political life and the struggle for power. The essence of the organizational function is to organize the constitutional structure of the state and regulate the main criteria for its activities.

The Constitution contains ideas that promote the development of society. This demonstrates its practical function. The Constitution, as a basic law, forms the core of the legal and legislative system of a particular state, defines the priorities of the legal system, and this is reflected in another of its legal functions. The Constitution establishes democratic principles for the development of the state and society. During the democratic changes taking place in the republic, the Constitution has been amended as well. To date, the country's Constitution has been amended 14 times.

In short, in the developed democracies of the world, no individual, citizen can imagine the protection of their social and private life, rights and legitimate interests without a national Constitution. It states that human rights, honor and dignity are the highest values and serve the interests of the people.

LIST OF REFERENCES

1. Alimov H. R. - Administrative law. T., Academy of the Ministry of Internal highest values and serve the interests of the people.
2. Alimov X. R., Soloveva L. I. and dr. - Administrative law of the Republic of Uzbekistan. -T.: Adolat, 1998.
- 3.<https://files.tma.uz/kafedra/sud-med/Vrach>
- 4.<https://avitsenna.uz/bepul-tibbiy-yordam-kimlarga-korsatiladi/#gsc.tab=0>
- 5.<https://lex.uz/docs/-1726591>
- 6.https://www.norma.uz/oz/bizning_sharhlar/konstituciya_-_bahtimiz_qomusi

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ ТАДКИКОТЛАР: ДАВРИЙ АНЖУМАНЛАР: 1-ҚИСМ

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.06.2022

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000